

Γύρω στα 1850, ανακαλύφθηκε πως οι Ασσύριοι και Βαβυλώνιοι σημίτες είχαν δανειστεί τη σφηνοειδή γραφή από προγενέστερο άγνωστο μη σημιτικό λαό. Στα ερείπια της Βαβυλώνας εντοπίστηκαν επιγραφές γραμμένες στην προσημιτική αυτή γλώσσα και μεταφρασμένες στα βαβυλωνιακά. Ο άγνωστος λαός βαπτίστηκε «Σουμέριοι» και η γλώσσα του «σουμεριακή». Σκαλίζοντας τη γη δεξιά κι αριστερά στις όχθες του Ευφράτη, στο τμήμα της κοιλάδας αμέσως πριν να ενωθεί με τον ποταμό Τίγρη, δυο Άγγλοι αρχαιολόγοι ανακάλυψαν στα 1854 τις πόλεις Ουρ, Εριντού και Ουρούκ. Ξεκίνησε έτσι η αρχαιολογική εποποιία που αποκάλυψε τον πολιτισμό των Σουμερίων, των άγνωστων εκείνων που δημιούργησαν το κράτος, την δημόσια διοίκηση και το ιερατείο πολύ πριν να τα γνωρίσουν και να τα εκμεταλλευτούν οι Φαραώ στην «γειτονική» Αίγυπτο.

Για δεκαετίες, οι επιστήμονες πίστευαν ότι ο αρχαιότερος πολιτισμός της ευρύτερης γειτονιάς μας ήταν αυτός των Σουμερίων. Και όμως, μόλις δυο χρόνια μετά την ανακάλυψη της Ουρ, της Εριντού και της Ουρούκ, στα 1856, ένας Εγγλέζος μηχανικός, ο Ουίλιαμ Μπάρτον, είχε συναντηθεί με την Ιστορία αλλά την αγνόησε. Έστρωσε μια σιδηροδρομική γραμμή στα όρια του σημερινού Πακιστάν, όταν την προσοχή του τράβηξαν κάποιοι περιεργοί χαμηλοί λόφοι, αληθινές ανορθογραφίες σε σχέση με το περιβάλλον. Έβαλε και τους έσκαψαν. Κάτω από το χώμα ξεπρόβαλαν σωροί από ψημένα σε καμίνι αρχαία τούβλα. Ενθουσιασμένος, τα χρησιμοποίησε ως έτοιμο υλικό για να στηρίξει τις σιδηροτροχιές του. Θα περνούσε καιρός, ώσπου να φθάσουν ως εκεί οι αρχαιολόγοι και να ανακαλύψουν τον πολιτισμό της Χαράπα και του Μοχέντζο Ντάρο.

Τα χρόνια που ο Φαραώ Χέοπας ξεκινούσε το χτίσιμο της απάνθρωπης πυραμίδας του στην Αίγυπτο, οι φορείς του πολιτισμού του Μοχέντζο Ντάρο, στην νοτιοδυτική Ινδία, βρίσκονταν στο ζενίθ τους και είχαν αναπτύξει εμπορικές σχέσεις με τους Σουμέριους και τους Βαβυλώνιους. Σφραγίδες βγαλμένες από τα ίδια εργαστήρια βρέθηκαν στο Μοχέντζο Ντάρο και στην πόλη Κις της Σουμερίας. Στα 1932, ο Χένρι Φράνκφορτ ανακάλυψε στη βαβυλωνιακή Τελ Ασμάρ (κοντά στη σημερινή Βαγδάτη) πήλινες σφραγίδες που είχαν

εισαχθεί από το Μοχέντζο Ντάρο.

Μπήκε το μεγάλο ζήτημα: Ποιος από τους δυο πολιτισμούς ήταν ο πιο παλιός; Ο Άγγλος αρχαιολόγος Τζον Μάρσαλ, αυτός που ουσιαστικά ανέσκαψε την ινδική περιοχή, υποστήριξε ότι το Μοχέντζο Ντάρο είναι ο πιο παλιός στον κόσμο «ιστορικός» πολιτισμός. Ο Μακντόνελ προσπάθησε να αποδείξει ότι ο ινδικός προέρχεται από τον πολιτισμό των Σουμερίων. Ο Χολ ότι οι Σουμεριοί παρέλαβαν τον πολιτισμό από τους Ινδούς και τον προχώρησαν. Ο Γούλεϊ ότι Σουμεριοί και Ινδοί κατάγονται από την ίδια φυλή και τον ίδιο πολιτισμό που ξεκίνησε από το Βελουχιστάν (σήμερα, άγονη περιοχή του Πακιστάν, πάνω στον Ινδικό ωκεανό, ανατολικά του Ιράν).

Η εκδοχή να είναι οι Ινδοί αυτοί που μετέδωσαν τα φώτα του πολιτισμού στους Σουμεριούς (κι από εκεί σε ολόκληρη την Ανατολική Μεσόγειο και την Αίγυπτο) φαντάζει πιο κοντά στην αλήθεια, καθώς κάποιες εντελώς όμοιες σφραγίδες που βρέθηκαν και στη Βαβυλωνία και στην Ινδία ανήκουν σε προσουμεριακό στρώμα τα Μεσοποταμίας αλλά και στην τελευταία φάση του πολιτισμού του Μοχέντζο Ντάρο.

Μπορεί η λέξη «τούβλο» να είναι συνώνυμο της αμορφωσιάς, η παρουσία του τούβλου όμως σημαίνει την ύπαρξη ανθρώπων που γνωρίζουν την χρήση του ως δομικού υλικού. Ακόμη και στην Πομπηία των πρώτων μ.Χ. χρόνων χρησιμοποιούσαν τούβλα από λάσπη ξεραμένη στον ήλιο. Στην πανάρχαια Ινδία, τα τούβλα ήταν ψημένα σε ειδικά καμίνια. Κι αυτό αποδεικνύει τον υψηλό βαθμό τεχνικής εκείνων που τα κατασκεύαζαν και τα χρησιμοποιούσαν. Όταν ο Εγγλέζος μηχανικός, ο Ουίλιαμ Μπάρτον, εντόπισε τους σωρούς από τα αρχαία αλλά αχρησιμοποιήτα ακόμα ψημένα τούβλα, δεν μπορούσε να φανταστεί ότι βρισκόταν μπροστά στα σημάδια που άφησαν κάποιοι προηγμένοι τεχνολογικά αρχαίοι λαοί. Τα χρησιμοποίησε ως δώρο του Θεού για να ρίξει το κόστος του έργου που είχε αναλάβει. Κι αυτό σημαίνει ότι το αρχαίο υλικό άντεχε ακόμα. Κι ας είχε κατασκευαστεί στα 2500 π.Χ.

Η Χαράπα και τα Μοχέντζο Ντάρο θεωρούνται διδυμες πόλεις ενός λαού που είχε μανία με τον αριθμό «16». Απέχουν μεταξύ τους 560 χλμ. και είναι οι πιο φημισμένες ανάμεσα σε 32 πόλεις κατά μήκος του Ινδού ποταμού. Καθεμιά τους ήταν κέντρο συγκροτήματος περίπου σαράντα οικισμών με σπίτια από ψημένα τούβλα. Και αυτό ανάμεσα στα άλλα αποδεικνύει την τότε ύπαρξη πλούσιων δασών, από τα οποία προμηθεύονταν τα ξύλα για τη φωτιά στα καμίνια. Γεγονός που σημαίνει ότι τότε οι περιοχές αυτές δέχονταν πολλές βροχές, ικανές να συντηρούν τα δέντρα, ενώ τώρα είναι σχεδόν άνυδρες και καλύπτονται από δύσκολα ξερά και γυμνά εδάφη μιας εκτεταμένης στέπας. Και το γειτονικό Βελουχιστάν αποτελείται από μια σειρά βουνών που τα διακόπτουν έρημοι με άγονο έδαφος και αλμυρές λίμνες. Είναι το ακριβές αντίστοιχο της κοιλάδας του Νείλου, κατά μήκος της οποίας αναπτύχθηκαν οι πολιτισμοί των Φαραώ.

Οι ομοιότητες ανάμεσα στη Χαράπα και το Μοχέντζο Ντάρο είναι τόσο εκπληκτικές που θαρρεί κάποιος ότι η μια αποτελεί πιστό αντίγραφο της άλλης: Και οι δυο χτίστηκαν στην όχθη του ποταμού. Και οι δυο διέθεταν αναχώματα και κρηπιδώματα που τις προστάτευαν από τις πλημμύρες. Με ίδιο πολεοδομικό σχέδιο, δικτυωτό, με κύριους δρόμους πλάτους δέκα μέτρων που όριζαν νησίδες σε ορθογώνιο σχήμα. Δρομάκια χώριζαν τις νησίδες σε μικρότερα μέρη, σαν «πολεοδομικά τετράγωνα». Όλα αυτά συγκροτούσαν έναν τετράγωνο οικισμό με διαγώνιο ενάμιση χιλιομέτρου. Τα πιο πολλά σπίτια ήταν εφοδιασμένα με λουτρά. Σύστημα υπονόμων διακλαδωνόταν και στις δυο πόλεις, ενώ οι αποχετεύσεις των σπιτιών συνδέονταν με τους κεντρικούς αγωγούς που βρίσκονταν κάτω από τους δρόμους. Φρεάτια μετέφεραν μακριά τα λύματα.

Στο Μοχέντζο Ντάρο, μια μεγάλη «πισίνα» από τούβλα διέθετε απόλυτη στεγανότητα καθώς είχε προβλεφθεί επάλειψη με ασφαλτό. Γύρω της, υπήρχαν κτίσματα που πιθανολογείται ότι ήταν ιματιοθήκες. Και οι δύο πόλεις μοιράζονταν τις μερίδες του λέοντος από τα κέρδη του εμπορίου που ανθούσε εκείνη την εποχή. Και που διέθετε μεγάλο αριθμό εμπόρων και καλά οργανωμένο εμπορικό και οδικό δίκτυο.

Οι γεωργοί καλλιεργούσαν σάρι, κριθάρι, μπιζέλι και μπαμπάκι που μετά το έγνεθαν και το έβαφαν με ζωηρά χρώματα. Οι κτηνοτρόφοι έτρεφαν πρόβατα, κατσίκια και γουρούνια. Κι όλοι τους χρησιμοποιούσαν για υποζύγια τα ζεμπού, ένα είδος βοδιού με καμπούρα που ζει μόνο στην Ινδία και σε μερικά μέρη της Αφρικής. Κι ακόμα, εξημερωμένα βουβάλια και γαϊδουράκια αλλά και ελέφαντες και καμήλες. Τα προϊόντα της γης μεταφέρονταν στις πόλεις με βοϊδάμαξες. Εκεί, τα αντάλασσαν με τσεκούρια, μεταλλικά αγκίστρια και ξυράφια, καθώς και με μικρά αγαλματάκια που παρίσταναν χορεύτριες ή άρματα.

Τελετουργικά αγγεία, βραχιόλια για τα χέρια και τους αστράγαλους, κομπολόγια και περιδέραια ήταν τα πιο διαδεδομένα είδη των χρυσοχόων που δούλευαν με άνεση το χρυσό, το ασήμι, τον σάπφειρο, τον αμέθυστο και τον αχάτη. Έκθαμβος ο Τζον Μάρσαλ γράφει ότι ήταν κατασκευασμένα «με τόση λεπτή εργασία που να σε κάνουν να πιστεύεις ότι βγήκαν μόλις τώρα από κάποιο αριστοκρατικό κοσμηματοπωλείο και όχι από ένα εργαστήριο ηλικίας πέντε χιλιάδων χρόνων».

Αυτά τα πολύτιμα μέταλλα και τα πετράδια δεν υπήρχαν στην περιοχή. Η πρώτη ύλη ερχόταν από αλλού. Καράβια με πανιά και κουπιά ταξίδευαν ακτή με ακτή ως τον Περσικό Κόλπο απ' όπου έφερναν χαλκό. Καραβάνια από καμήλες και γαϊδούρια πήγαιναν δυτικά και διέσχιζαν το Βελουχιστάν για να βρουν άσφαλτο και στεατίτη. Κάποια άλλα ταξίδευαν βόρεια ως το Αφγανιστάν για να αγοράσουν ασήμι. Κι άλλα πήγαιναν ανατολικά στην όχι και τόσο γειτονική Ρατζπουτάνα για να προμηθευτούν μολύβι.

Με όλα αυτά, δεν είναι παράξενο το γεγονός ότι είχαν αναπτύξει στενές εμπορικές σχέσεις με τους Σουμέριους της κοιλάδας του Τίγρη και του Ευφράτη.

Τουλάχιστον τέσσερις επάλληλες πόλεις, η μια πάνω στην άλλη, ανακαλύφθηκαν και στη Χαράπα και στο Μοχέντζο Ντάρο. Με εκατοντάδες σπίτια αλλά και καταστήματα. Λέει ο Τζον Μάρσαλ:

«Οι ανασκαφές απέδειξαν την ύπαρξη στο Σιντ και στο Πεντζάμπ μιας αναπτυγμένης κατά την τέταρτη και τρίτη χιλιετία π.Χ. αστικής ζωής. Η παρουσία φρεατίων και λουτρών σε πάμπολλες κατοικίες και η ανακάλυψη πολύπλοκου αποχετευτικού συστήματος μαρτυρούν ότι η ζωή και οι κοινωνικές συνθήκες διαβίωσης ήταν τουλάχιστον ανάλογες με τις συνθήκες που επικρατούσαν στους Σουμέριους και οπωσδήποτε ανώτερες από αυτές της Βαβυλώνας και της Αιγύπτου της ίδιας εποχής. Στη (σουμεριακή) Ουρ, η κατασκευή των σπιτιών ήταν περισσότερο πρωτόγονη παρά στο Μοχέντζο Ντάρο».

Το επίπεδο της ζωής τεκμαίρεται όχι μόνο από τα κατασκευασμένα στον τροχό σκεύη καθημερινής χρήσης αλλά και από ζάρια, πιόνια σκακιού και πανάρχαια νομίσματα, τα πιο παλιά γνωστά την εποχή που ανακαλύφθηκαν. Και επιγραφές με εικονογραφική γραφή.

Εκείνο που προξένησε μεγάλη εντύπωση στους αρχαιολόγους, είναι ότι όσο πιο παλιά ήταν

η πόλη που εντόπιζαν (όσο πιο κατώτερο ήταν το στρώμα, στο οποίο ανακαλύφθηκε), τόσο πιο προηγμένη παρουσιαζόταν. Σαν η μεγάλη ακμή να χάνεται στα βάθη του χρόνου, ενώ, όσο πιο προς την εποχή μας ερχόμαστε, τόσο λιγότερο εξελιγμένη εμφανίζεται η Τέχνη. Το μπέρδεμα έγινε πιο έντονο στις ανασκαφές του Τσιταλντρούγ της επαρχίας Μαϊσόρ (στη δυτική ακτή της Νότιας Ινδίας, αρκετά μακριά από την περιοχή του Ινδού ποταμού), όπου εντοπίστηκαν διαδοχικά στρώματα θαμμένων πολιτισμών και ποικιλίες από εργαλεία και χρωματιστά αγγεία ανάκατα που χρονολογούνται από το 4000 π.Χ. ως το 1200 μ.Χ.

Τι έγινε εκεί; Η αρχική υπόθεση ότι για κάποιο λόγο οι παλαιότεροι μετανάστευσαν κι όσοι απέμειναν συνέχισαν όπως μπορούσαν, δεν ευσταθεί. Η ριζική μεταβολή του κλίματος εξετάζεται. Το βέβαιο είναι ότι όλα τέλειωσαν όταν έφτασαν οι Άριοι.

Να θυμίσουμε ότι πιο δυτικά, στη Μεσοποταμία, ολόκληρος ο 22ος π.Χ. αιώνας (κυρίως από το 2180 ως το 2120) εξαντλήθηκε στον εκσημιτισμό του Ακκάδ, της Σουμερίας και του Ελάμ. Με την αυτοκρατορία να διαλύεται και την περιοχή λίγο λίγο να επιστρέφει στην κατάσταση των πόλεων κρατών. Στα 2038, η πόλη Ουρ είχε ξαναγεννηθεί κι είχε πάλι επικρατήσει επί των άλλων. Οι καταλήψεις ολοκληρώθηκαν ως τα 1973 π.Χ. Μόνο που πια, οι Σουμέριοι αποτελούσαν μια μικρή μειοψηφία στο πέλαγος των σημιτών. Οι οποίοι ζητούσαν μερίδιο και συμμετοχή στην πολυδαίδαλη γραφειοκρατική διοίκηση. Οι επαναστάσεις διαδέχονταν η μια την άλλη. Για 25 χρόνια, ο τελευταίος Σουμέριος βασιλιάς, ο Ιβί Σιν, αμυνόταν ενάντια στους εσωτερικούς και εξωτερικούς εχθρούς του. Στα 1931 π.Χ., οι Ελαμίτες πήραν την Ουρ. Και η Σουμερία ξεχάστηκε ώσπου να την ανακαλύψουν οι αρχαιολόγοι στα μέσα του ΙΘ' αιώνα.

Κάτι ανάλογο συνέβη και με τον αρχαιότατο πολιτισμό της Ινδίας. Μόνο που δεν ήταν σημίτες οι νέοι κατακτητές αλλά Άριοι. Παρουσιάστηκαν στα μέσα της δεύτερης χιλιετίας, λίγο μετά την επέλαση των Υξώς στην Αίγυπτο. Παρέλαβαν το σύστημα της αγροτικής κοινωνίας, την φορολογία και την ιδιοκτησία και τα οικειοποιήθηκαν. Οι αρχαιότεροι χάθηκαν στο πέλαγος της λήθης, ώσπου να τους ανακαλύψει η αρχαιολογική σκαπάνη. Κι αυτούς στα μέσα του ΙΘ' αιώνα.

Ποιοι όμως ήταν οι αρχαίοι Ινδοί, αυτοί που έγιναν φορείς του πολιτισμού της Χαράπα και του Μοχέντζο Ντάρο; Οι πρόγονοι των Νάγκας και των Δραβιδων υποστηρίζουν βάσιμα οι επιστήμονες. Στον Βορρά, ζουν ακόμα κάποιοι Νάγκας. Και νοτιότερα, στο Ντεκκάν (γύρω από το Μαντράς) επιζούν κάποιοι Δραβίδες με σκούρο δέρμα και πλακουτσωτή μύτη. Ούτε οι ίδιοι δεν τα θυμούνται πια.

(Έθνος της Κυριακής, 22.7.2001) (τελευταία επεξεργασία, 25.9.2009)